

EUGEN-MARIUS CONSTANTINESCU, *Memoria pământului dintre Carpați și Dunăre. Nord-estul Munteniei și sud-vestul Moldovei în veacurile IV–XI d.Hr.*, Muzeul județean Buzău, editura Fiat Lux, București, 1999, 280 p., 51 p. ilustrații.

În ultimii ani s-a încetățenit practica, pentru cei care au avut posibilitatea, de a-și publica tezele de doctorat, punându-se în felul acesta în valoare o muncă, uneori de decenii, cu rezultate benefice și în domeniul istorico-arheologic. Printre astfel de rezultate se numără și cartea lui Eugen-Marius Constantinescu care prezintă sub raport istoric și arheologic, o zonă restrânsă, și anume nord-estul Munteniei și sud-vestul Moldovei în secolele IV–XI d.Hr., perioadă ce reprezintă etapa de formare a poporului român, proces deosebit de însemnat și cu destule asperități. Cartea începe cu obișnuitele abrevieri, apoi un cuvânt înainte al prof. univ. dr. Dan Gh. Teodor, directorul Institutului de Arheologie din Iași, urmat de un scurt capitol intitulat „Argument”, în care autorul motivează alegerea acestei teme, dar mai ales a zonei geografice tratate. De aici rezultă că nord-estul Munteniei și sud-vestul Moldovei cuprind numeroase vestigii ale populației autohtone scoase la iveală ca rod al muncii a numeroși arheologi. În capitolul I, consacrat cadrului fizico-geografic, autorul descrie, cu o mare bogăție de date, formele de relief, condițiile de climă și sol prielnice locuirii și diferitelor activități. Sunt prezentați pe larg munții din zona Carpaților Curburii Externe ce cuprind Munții Vrancei, a Buzăului și Teleajenului. Sunt apoi descrise dealurile din Subcarpații Vrancei, a Buzăului și a Prahovei, zona de la limita sudică a Podișului Bârladului și partea de șes din nord-estul Câmpiei Române.

Pentru toate aceste subdiviziuni se fac referiri la condițiile climatice, la rețeaua hidrografică, vegetație, faună și floră. Capitolul al doilea este consacrat evoluției societății autohtone

din nord-estul Munteniei și sud-vestul Moldovei în secolele IV–XI, în conformitate cu informațiile izvoarelor scrise și a mărturiilor arheologice. În subcapitolul referitor la izvoarele scrise sunt prezentate în mod detaliat sursele care consemnează realitățile istorice de la nordul Dunării, și în mod special cele din zona aflată în discuție, începând din secolul al IV-lea și până în secolul al X-lea. Sunt expuse pe larg datele cuprinse în Faptele Sfântului Sava și în operele istoricilor Zosimos, Philostorgios, Ammianus Marcellinus, Procopius din Caesareea, Theophylact Simocata, Maurikios, Theophanes Confesor, Constantin Porfirogenetul etc., din care rezultă prezența la nord de Dunăre, în Muntenia și Moldova, a populației autohtone alături de care au viețuit și populații alogene ca goții și sclavinii. În subcapitolul al doilea, consacrat descoperirilor arheologice, este prezentată evoluția societății autohtone din spațiul studiat în intervalul secolelor IV–XI. Acest subcapitol îi oferă autorului posibilitatea de a se referi și la marile migrații în care au fost implicați dacii liberi, goții, gepizii, slavii, hunii, avarii, bulgarii, maghiarii, pecenegii, cumanii, tătarii, care au afectat și teritoriul dintre curbura exterioară a Carpaților și Dunărea dobrogeană; este înfățișat apoi efortul Imperiului Roman de a reanexa o parte din Muntenia, realizând Brazda lui Novac, construirea sau refacerea fortificațiilor de la Barboși, Pietroasa și Constantiniana Daphne, Sucidava și Drobeta, în vremea lui Constantin cel Mare, ceea ce a contribuit o dată mai mult la romanizarea populației autohtone. Conviețuirea dintre elementele romane și băștinași a fost documentată în peste 250 de obiective, în 151 localități, prin așezări, necropole, fortificații și descoperiri monetare din secolul

al IV-lea d.Hr. Aspectul cultural Sântana de Mureș din Muntenia de răsărit, denumit Cireșanu, este caracterizat prin scăderea calității manifestărilor de cultură materială și prin revenirea la tradițiile dacice, observate mai ales în tipul de locuință și ceramică. Autorul observă că, indiferent de influența gotică și dominația hunică, se păstrează legăturile cu Imperiul Roman de Răsărit și se răspândește tot mai mult obiectele de cult creștin. În intervalul secolelor V–VII, în Muntenia va evolua complexul cultural Ciurel-Ipotești-Cândești, și în Moldova cel numit Mănioaia-Costișa-Botoșana, ambele identice și unitare cu complexul cultural din Transilvania de tip Bratei-Biharea. Din intervalul secolelor V–VII, în zona studiată se cunosc 66 așezări, din care 28 cercetate sistematic, și 7 necropole, cea mai însemnată dintre ele fiind cimitirul de la Sărata Monteoru săpat integral. Pe baza izvoarelor scrise și a materialelor arheologice, autorul remarcă faptul că fondul etnic al culturii romane de la Curbura exterioară a Carpaților era constituit dintr-o populație daco-romană de factură creștină care ulterior va suferi influența factorului slav. Din intervalul secolelor VIII–XI, în sud-vestul Moldovei și în nord-estul Munteniei au fost documentate 108 așezări, 7 necropole și 15 morminte izolate, toate aparținând culturii Dridu. Dintre acestea se remarcă așezarea fortificată de la Malu-Onești și cetățile de pământ de la Slon-Prahova. Ocupându-se de rezultatele cercetărilor arheologice, autorul trece în revistă complexele de locuire, având în vedere tipul, forma, dimensiunile, materialul, modul de construire și amenajare interioară, precum și inventarul pentru intervalul secolelor IV–XI, din zona studiată, ce aparține culturilor Sântana de Mureș, Cireșanu, Ipotești-Cândești-Costișa-Botoșana și Dridu. Pe baza rezultatelor cercetărilor arheologice, autorul constată că populația autohtonă a folosit sistemul vetrelor de sat pendularii datorită necesității de a rezista migrațiilor, cât și a utilizării ciclice a terenurilor de cultură. Studiarea complexelor de locuire, în speță a așezărilor fortificate și deschise, cu locuințe de suprafață și bordeie, au permis documentarea continuității populației autohtone, daco-romane, romanice și vechi românești alături de diferite elemente alogene. În capitolul al treilea, consacrat cadrului istoric al dezvoltării societății autohtone în secolele IV–XI, este prezentat un aprofundat excurs istoric atât pentru spațiul carpato-ponto-dunărean cât mai ales pentru Curbura Exterioară a Carpaților. Sunt discutate în mai multe subcapitole chestiuni legate de continuitatea populației autohtone și de procesul de romanizare, legăturile cu Imperiul Romano-Bizantin și relațiile cu migratorii; în acest context este bogat comentat *Actul martiric al Sfântului Sava* ce cuprinde valoroase date despre populația locală. Informațiile furnizate de izvoarele istorice sunt completate și argumentate de mărturiile arheologice obținute prin numeroase cercetări. Într-un subcapitol special consacrat pătrunderii și răspândirii creștinismului la Curbura Exterioară a Carpaților sunt înfățișate pe larg descoperirile de obiecte creștine, coroborate cu numeroase informații scrise despre manifestările de viață creștină din stânga și dreapta Dunării. Cu acest prilej este scos în evidență rolul lui Ulfila „episcop al creștinilor din țara getică”, precum și progresele înregistrate de noua credință sub influența Romei și a Constantinopolului. În subcapitolul al treilea, autorul se ocupă de tradițiile organizării sociale și politice prestatale la Curbura Carpaților în mileniul I d.Hr., apoi este discutată evoluția demografică pentru zona studiată în diferite perioade cronologice mari. În epoca romană sudul Moldovei va intra efectiv în componența provinciei Moesia Inferior, iar zona de curbură va fi în permanență controlată de romani, ceea ce va contribui la procesul de romanizare a dacilor liberi, continuat și în perioada de revenire a stăpânirii romane în vremea

lui Constantin cel Mare, când se constată o creștere însemnată a numărului așezărilor și a necropolelor culturii Sântana de Mureș. Autorul remarcă faptul că organizarea socială a populației autohtone imită, la un nivel mai scăzut, pe cea din Imperiu; că în această perioadă se afirmă caracterul romanic a civilizației autohtone, adoptarea creștinismului diferențiind populația autohtonă de cea alogenă. Atât izvoarele scrise, cât și dovezile arheologice arată că populația locală era sedentară, organizată în obști sătești, cu o economie bazată pe agricultură, creșterea animalelor și dezvoltarea meșteșugurilor. Populația autohtonă romanizată evoluează ca o autentică „Romania” dincolo de frontierele Imperiului Romano-Bizantin, pătrunderea slavilor nealterând caracterul romanic și creștin al locuitorilor autohtoni. Mai mult decât atât, stadiul mult mai avansat al culturii materiale și spirituale a localnicilor a contribuit la asimilarea slavilor și la dezvoltarea romanității nord-dunărene. Pentru demonstrarea acestui punct de vedere autorul ia în discuție marile cimitire de la Sărata Monteoru și așezările de la Cândești-Buzău și Budureasca-Prahova. Astfel, la Sărata Monteoru se întâlnesc deopotrivă autohtoni și slavi, la Cândești au fost evidențiate locuințe de epocă pre-slavă și din perioada coabitării cu slavii, iar la Budureasca au fost dezvelite locuințe autohtone și numeroase ateliere meșteșugărești ce produc obiecte de podoabă de influență bizantină. După prăbușirea frontierei bizantine de la Dunăre, la începutul secolului al VII-lea, în urma pătrunderii slavilor și avarilor la sud de Dunăre, s-au întrerupt legăturile populației autohtone cu Imperiul Bizantin. În aceste condiții, localnicii vor evolua în cadrul culturii Dridu, ceea ce va duce la unificarea treptată, sub raport cultural și politic, a populației românești. Dacă revenirea stăpânirii bizantine la Dunărea de Jos și în Dobrogea, în secolele X–XI, a avut efecte benefice asupra românilor, în schimb, pătrunderea ungarilor, pecenegilor, uzilor și cumanilor a afectat în mod negativ populația locală. Referindu-se la societatea locală, bazându-se pe izvoare și pe scrieri ale unor autori mai vechi și mai noi, autorul arată că aceasta era organizată în obști și uniuni de obști, cu caracter agricol și păstoresc, specific populației daco-romane, romanice și vechi românești, cu care prilej sunt din nou evocate prețioasele mărturii din Pătimirea Sfântului Sava și sunt amintite numeroasele stațiuni arheologice sau aglomerări de sate, atestate arheologic în jurul văii Budureasca, în zonele Bucov, pe valea Teleajenului, la Slon, pe valea Buzăului etc. Uniunile de obști sau „romaniile populare”, cum le-a denumit N. Iorga, au fost înglobate în formațiuni mai mari cu structuri social-economice și militar politice prestatale numite țări sau ținuturi, dintre care la Curbura Carpaților sunt de amintit Țara Vrancei, ținutul Tigheci-Fălciu, Țara Buzăului și, probabil, o țară a Teleajenului și a Prahovei, care au existat anterior constituirii formațiunilor statale Țara Românească și Moldova. Necesitatea apărării formațiunilor prestatale românești au impus ca în secolele IX–XI să fie ridicate cetăți ce vor fi și sediile unor juzi, cnezii sau voievozi. O astfel de cetate, a fost ridicată în secolul al IX-lea la Slon și a funcționat până în secolul al XII-lea. În capitolul al IV-lea, este scoasă în evidență importanța zonei exterioare a Carpaților de curbură și a Dunării dobrogene în perioada marilor migrații din mileniul I și începutul mileniului al II-lea. O serie de evenimente individualizează evoluția societății locale în regiunea studiată, autorul observând că romanizarea, fără să fi fost produsă în cadrul unei prezențe efective a autorității romane, a îmbrăcat un caracter popular. Ca elemente specifice se adaugă și faptul că și în exteriorul Carpaților de Curbură s-au succedat numeroase valuri de popoare migratoare. Este subliniată apoi existența populației autohtone creștinate, mărturie în acest sens stând așezările și ne-

cropolele de la Pietroasele, Bârlad-Valea Seacă și Barcea, Dodești, Cireșanu, Budureasca etc. Totodată, numeroase elemente de cultură materială dovedesc, la Curbura Carpaților, intensitatea activității economice de producție și de schimb, într-un sector de întretăiere a drumurilor comerciale care vor înlesni stabilirea unor legături durabile cu Imperiul Romano-Bizantin și Bizantin care va controla acest teritoriu în cadrul confruntărilor militare din secolele IX–XI cu bulgarii, maghiarii, rușii și pecenegii. După acest capitol concludiv urmează lista descoperirilor arheologice și numismatice din secolele IV–V, V/VI–VII, VIII–XI, cu indicarea localităților și a bibliografiei aferente fiecăreia; urmează apoi repertoriul de monumente arheologice creștine, trimiterele utilizate pentru fiecare capitol, 6 hărți cu descoperiri grupate pe epoci, 39 de figuri în care sunt reproduse desenele complexelor de locuire din stațiuni și epoci diferite, pentru zona studiată, și ilustrații după manuscrise de epocă; semnalăm și cele 15 planșe care prezintă materialul arheologic cel mai semnificativ pentru epocile și teritoriul avut în vedere.

Monografia lui E. M. Constantinescu este opera unui autor matur, care cunoaște și mănuiește cu dexteritate mijloacele de cercetare arheologică și ale istoriei vechi. Deși spațiul tipografic a fost restrâns, informația a fost prezentată în mod sintetic, cercetarea fiind ajutată de o serie de instrumente de lucru pe care autorul le pune la îndemâna cititorului, cum ar fi bogata listă bibliografică, repertoriile arheologice, hărțile și desenele. Valoarea lucrării sporește dacă ținem seama de faptul că bibliografia utilizată este adusă la zi, autorul renunțând la sistemul învechit de prezentare a istoriei României deși, pe alocuri, se mai pot observa unele formulări și clișee verbale ale istoriografiei românești dinainte de revoluție. E. M. Constantinescu a abordat cu curaj un segment îngust al teritoriului țării noastre reușind să producă o sinteză ce fixează principalele cunoștințe din domeniu, adăugând totodată propriile sale contribuții, permițând cercetătorului să-și facă o idee clară asupra realităților istorico-arheologice din zona exterioară de curbură a Carpaților românești, monografia fiind astfel o lucrare deosebit de utilă pentru studierea istoriei României.

CONSTANTIN ICONOMU